

ki- és beutazáshoz.) A koronavírus-járvány alatt csökkentették a vonatjáratokat, és korlátozták az okokat is, amelyekre utazáskor hivatkozni lehetett. Bármelyik tshiuetini vonatra szállunk is fel, az ott utazók legtöbbször törzsutasnak számítanak. Néhányan a vadászterületek felé tartanak – mint például Stéphane Lessard, akivel útban barátja fakunyhója felé találkoztam –, ahová már 17 éve jár. A többiek Kawawachikamachban vagy Matimekush-Lac John-ban laknak, Schefferville közelében, és délre utaznak ügyeket intézni, vagy Sept-Îles-be vásárolni, ahol minden olcsóbb, mint fenn északon. Vagy akár nyaralni is mehetnek az utasok – ilyenkor Sept-Îles-ből indulnak –, mint például Elayna Vollant-Einish és családja, akiket többször láttam a vonaton; egyik alkalommal Québec Cityből tartottak hazafelé, ahol öccsének, Shane-nek a ballagását ünnepelelték. A számos út során, amelyet a Tshiuetinvonaton tettem meg, olyan utasokkal is találkoztam, mint Gary Einish és Cynthia Pien, akik kisgyermekkel mennek, és felszerelkeznek a hosszú napra. Mindent magukkal hoznak, amire szükségük van ahhoz, hogy üléseiket kényelmes átmeneti nappali szobává alakítsák a maguk számára. Schefferville és Sept-Îles között nem igazán van hivatalos megálló; csak azok szállnak fel vagy le útközben, akik vagy vasúti dolgozók, vagy akik a vadászkunyhójukban voltak; ők a vágányok mellől kapaszkodnak fel. Az út során mintás lepedők és takarók tengerévé válik a vonat; az utasok tudják, hogy a környező ülések valószínűleg az ő birodalmuk részét fogják képezni az utazás időtartama alatt.

„Úgy érzem, hogy Kawawachikamach a vonat nélkül nem tartana ott, ahol ma van – mondja Shane Vollant-Einish. – Ez itt az éltetőerő, a fő artéria.” Shane hamarosan keresztülutazik az országon, hogy a Kanada nyugati partján fekvő Brit Columbiában folytassa tanulmányait. „A vonat nem lesz annyira fontos számomra, mint régen. Ahelyett, hogy minden csütörtökön várnám a friss gyümölcsöt és zöldséget, azok könnyen elérhetőek lesznek, és ahelyett, hogy két héten át várnám a postát, már a következő nap megérkezik – mondta. – Azt hiszem, a

vonat annak a jelképe marad, hogy mennyire ragaszkodunk ahhoz, hogy őseink földjén éljünk, hogy ugyanazokon a dombokon és jégborította tavakon járjunk, mint elődeink.” „A vonat mindig is az otthont fogja jelenteni számomra” – tette hozzá.

(The New York Times)

Robert Saunders

Nagy-Britannia a történelem végén

Mit taníthat Margaret Thatcher kudarca a német egyesítés kapcsán 30 évvel később a brexit országának?

1989 szeptemberében Margaret Thatcher Moszkvába repült, hogy Mihail Gorbacsov szovjet elnökkel beszéljen. A remény időszaka volt, amikor megjelentek az első repedések a vasfüggönyön! Kelet- és Nyugat-Európa között. Magyarországról és Csehszlovákiából kivonulóban voltak a szovjet csapatok. Lengyelország nem-kommunista kormányt alakított, véget vetve ezáltal a több mint 40 évig tartó egypárti uralomnak. Magyarország megnyitotta határait Ausztria felé, és az NDK-ban szaporodtak a tiltakozó megmozdulások. Mindazonáltal Thatcher olyan uszító jellegű üzenettel állt elő a Kremlben, hogy kérte a hangfelvétel leállítását, nehogy hivatalos nyoma maradjon az általa elmondottaknak. Nagy-Britanniát rendkívüli aggodalom tölti el amiatt, hogy hová vezethet ez a felfordulás, mondta el Gorbacsovna. „Nem szeretnénk Németország egyesítését. Ez a háború utáni határok megváltoztatásához vezetne, ezt pedig nem engedhetjük meg.” Az egyesítés „aláásná az egész nemzetközi helyzet stabilitását, és biztonságunkat is fenyegetheti.”

A rákövetkező 12 hónapban Európa a felismerhetetlenségig megváltozott. Összeomlott a kommunizmus, lebontották a berlini falat,

---

¹ A vasfüggöny kifejezést Churchill használta először híres fultoni beszédében.

1990. október 3-án pedig – idestova 30 éve – hivatalosan egyesítették Németország keleti és nyugati felét. Thatcher számára a kommunizmus vége, a Varsói Szerződés összeomlása és egy békés, egyesített Németország megjelenése akár karriere csúcspontja is lehetett volna. Ehelyett legnagyobb külpolitikai kudarcaként tartotta számon. Thatcher a következőképpen emlékezett vissza memoárjában: „Ha van olyan példa, amelyben az általam képviselt külpolitika egyértelmű kudarcot vallott, akkor az a német újraegyesítéssel kapcsolatos politikám.” Ez nemzetközileg meggyengítette, otthon pedig elszigetelte. Hozzájárult 1990-es bukásához, és tartós következményekkel járt Nagy-Britannia és az Európai Unió viszonyát tekintve. Harminc évvel később tanmeseként szolgálhat a brexit utáni brit diplomácia számára; nem utolsósorban abbéli jellemzői miatt, hogy eltúlozta a brit befolyást; túl sokat fektetett be az „erő” és a határozottság” fitogtatásába; valamint másokat okolt az elkövetett hibáikért.

1989 nyara fokozódó otthoni és nemzetközi nyomás alatt érte Thatchert. Az infláció emelkedésével megduplázódtak a kamatlábak, ami miatt megugrott a jelzáloghiányok és az otthonok lefoglalásának száma. A mentőszolgálat munkatársai a fizetésük miatt sztrájkoltak, a népszerűtlen önkormányzati fejadó (a Community Charge, vagy közismertebb nevén „poll tax”) tiltakozásokat, lázadásokat és a közvélemény-kutatás összeomlását váltotta ki. A Thatcher-éra nagyszerű eredményei – a visszaszorított infláció, a saját otthon birtoklásának kiterjesztése és a szakszervezetek megszélesítése – mind veszélybe kerültek, csakúgy, mint Thatcher kilátásai a következő általános választásokon. Nem volt felhőtlennek mondható a Thatcher és legközelebbi munkatársai közötti viszony sem. Pénzügyminisztere, Nigel Lawson két héttel a berlini fal leomlása előtt mondott le, külügyminiszterét, Geoffrey Howe-t pedig az Alsóház vezetőjévé fokozták le. 1989 vége felé közeledve Thatchernek még vezetőként is kihívással kellett szembenéznie. Ellenfelét, a kevésbé ismert Anthony Meyert minden gond nélkül sikerült megvernie; 60 konzervatív

képviselő viszont vagy fellázadt, távolmaradt vagy pedig érvénytelenül szavazott. Mint ahogy Thatcher kampányfőnöke, George Young figyelmeztetett, „az eredmények nem olyan jók, mint a számok mutatják”: egy hitelesebb kihívó megtalálta volna a miniszterelnökönő sebezhető pontjait. Egyik bírálója egyértelműben fogalmazott: „A Thatcher-éra végének a kezdetéről beszélhetünk”. Míg a miniszterelnök otthon a bajok megelőzésével foglalkozott, helyzete külföldön is romlott. 1989 januárjában a modern diplomácia-történet egyik nagy szerelmi viszonya ért véget, amikor Ronald Reagan elnök távozott a Fehér Házból. Utódja, George H. W. Bush, nem osztotta Reagan Thatcher iránti rokonszenvét, „nagyon nehéz” nőnek titulálta, akinek „be nem áll a szája egy beszélgetés során”. Bush Nyugat-Németországot és nem Nagy-Britanniát látta Amerika „partnereként a vezetésben”, megnehezítve Thatcher dolgát, hogy a „különleges viszony” révén növelje befolyását.

Nem alakultak túl jól a viszonyok Németországgal sem. Helmut Kohl szövetségi kancellár Thatchert „jéghidegnek” és „veszélyesnek” gondolta, míg maga Thatcher sem csinált titkot „késhegyre menő vitáikból”. Jobban kijött François Mitterrand francia elnökkel, aki így nyilatkozott róla: „Ajka, mint Marilyn Monroe-é, de a pillantása Caliguláé”. Ennek ellenére politikailag kevés volt bennük a közös, és Thatcher a nyár nagy részét az 1789-es francia forradalom kétszázadik évfordulójának lekicsinylésével töltötte. Thatcher büszke volt makacs és szembehelyezkedő diplomáciai stílusára. „Hála Istennek, nem vagyok mindig a világ legnagyobb diplomataja – mondta el 1990-ben egy vacsorán, amelyen angolok és németek vettek részt. Ezzel együtt még a *Daily Mail* is aggodalmát fejezte ki hivatala utolsó évének „barátságatlan” hozzáállása és nagyhangú diplomáciája miatt”. Ez kevésbé számított volna, ha biztosabb alapokon állt volna a külügyminisztérium. A berlini fal megnyitásának napján, 1989. november 9-én azonban Thatcher kevesebb, mint négy hónapon belül már a harmadik külügyminiszterét nevezte ki.

A legújabb, Douglas Hurd, két hete töltötte be hivatalát. Emiatt az egyesítés kezdeti szakaszában brit részről leginkább Margaret Thatcher saját hangja hallatszott ki legtisztábban.

***

A fal megnyitása majdnem mindenkit meglepett, ami miatt nehéz volt megjósolni az események alakulását. Nem ez volt az első alkalom, hogy a változás szele söpört végig Kelet-Európán, és az eddigi példák veszélyt jeleztek. A megújulási mozgalmakat szovjet keményvonalasok tiporták el Magyarországon 1956-ban, és Csehszlovákiában 1968-ban. 1989 júniusában, alig hónapokkal a fal leomlása előtt, kínai tankok gördültek be a Tienanmen térre: ez emlékeztetőül szolgált arra, hogy egy tekintélyuralmi kommunista rendszer visszavághat. A Tienanmen tér árnyéka és egy szovjet megtorlás lehetősége nyomasztóan hatott Thatcherre az elkövetkezendő 12 hónap folyamán.

Thatcher többnyire nem sok türelmet mutatott az Egyesült Államokból érkező látnokibb retorika iránt. Amikor 1989 nyarán Francis Fukuyama politológus megjelentette *A történelem vége?* című esszéjét a *The National Interest* folyóiratban, Thatcher veszélyesen egyszerűnek ítélte meg annak érvelését. Fukuyama cikke a hidegháború utáni korszak legvitatottabb nem szépirodalmi alkotása lett az új nemzetközi színtér hegeliánus olvasata miatt. A huszadik század óriási konfliktusai után a gazdasági és politikai liberalizmus győzelme az összes versenytárs felett nemcsak a hidegháború végét vagy egy bizonyos történelmi kor elmúlását jelentette, hanem, mint ahogy Fukuyama írta, „a történelem végét mint olyat: azaz, az emberiség eszmei forradalmának végső pontját, és a nyugati liberális demokrácia egyetemessé válását mint az emberi kormányzás végső formáját”. Fukuyama bevallotta, hogy alaptétele „egyfajta marxista” történelem-értelmezés volt, amely nem marxista végkövetkeztetésekhez vezetett: a liberális kapitalizmushoz, mint az utolsó fennmaradó rendszerhez. Thatcher magántitkára, Charles Powell ösztönözte a cikk elolvasására, aki meglehetősen huncut módon azt sugallta, hogy valószínűleg „élvezni fogja”. Thatcher aprólékos jegyzetekkel látta el a cikket, a margóra

odavéste helytelenítő megjegyzéseit az ideológiai verseny végére vonatkozó jósálatok mellé, míg tolla majdnemhogy kiesett a kezéből, amikor Fukuyama „a nemzetközi kapcsolatok általános piacosítására” tett utalásához ért. Politikai titkára, John Wittingdale elmondta a beszédíróknak, hogy Thatcher „mindenképpen meg akarja cáfolni Francis Fukuyama érveit. Mélyen hisz abban, hogy a csata még nem dőlt el, és mindig vannak gonosz erők a világban, amelyek ellen fel kell lépni”. Külügyekben legalábbis Thatcher mindig „konzervatív” volt: olyasvalaki, aki gyanakodva szemlélte a változás utópisztikus vízióit.

Különösen Gorbacsov miatt aggódott. Thatcher szerette azt hinni, hogy ő fedezte fel a szovjet vezetőt, és rendkívül sokat tett azért, hogy az orosz politikus sikeres legyen. 1984-ben, amikor Gorbacsov karrierje felfelé ívelőben volt a politikai bizottságban, Thatcher szokatlan lépésre szánta el magát, és meghívta beszélgetni Chequersbe, a miniszterelnöki rezidenciára; emlékezetes módon így szólt az újságírókhoz: „Szeretem Gorbacsov urat. Megértjük egymást üzleti ügyekben.” A hazardjáték akkor térült meg, amikor Gorbacsov a rákövetkező évben a Szovjetunió vezetője lett. A *Wall Street Journal* lal készült 1990-es interjújában Gorbacsov volt az, akit Thatcher „Az évszázad emberének” választott: nem Winston Churchillt, nem Denis Thatchert, hanem olyasvalakit, aki egy életen át kommunista volt.

A kelet-németországi reformfolyamat Thatcher meglátása szerint sajátos problémákat vetett fel. A lengyelországi, magyarországi vagy bulgáriai tiltakozásoktól eltérően az NDK-ban a változások követelését nem lehetett egy államon belül kezelni. A kommunizmus által emelt ideológiai határ nélkül nem volt nyilvánvaló indoka két külön német állam létezésének. Ahogy az angol külügyminisztérium megjegyezte: „Vegyük el az ideológiát, és akkor marad Németország.” Ez minden bizonnyal felvetette az egyesülés kérdését; vagy – ahogy Thatcher fogalmazott – „a német problémát”. Nemzedéke sok tagjához hasonlóan Thatcher is összetett képpel rendelkezett Németországról. Csodálta Ludwig Erhardot, mint államférfit,

és tisztelte a Bundesbankot, amiért határozott módon kezelte az inflációt. Egyszerre volt jelen benne a félelem a német hatalomtól és zsigereiben a gyanakvás a német jellem miatt. Élete nagy részében ezek az aggodalmak eltörpültek a szovjet blokk felől érkező fenyegetés mellett. Ahogy ez a veszély csökkent, úgy éledtek benne újra Németországgal kapcsolatos félelmei. Thatcher így ír emlékirataiban a „német problémát” tárgyalva: „Nem hiszek a kollektív bűnösségben... De hiszek a nemzeti karakterben.” Bismarck kora óta – állítja – Németország „kiszámíthatatlanul ingadozott az agresszió és az önbizalomhiány között”. A német Angst, a félelem, szorongás, büntudat’ igazi gyökere az önismeret agóniája – jelentette ki. Tanácsadója, a magyar származású George Urban fel volt háborodva Thatchernek ezen a „korlátozott történelem-szemléletén” („aki németnek született, mindig is német marad”); míg a miniszterelnöki kabinet üléseinek hangulatát – Douglas Hurd szavaival élve – „a német önzés szokásos pocskondiázása jellemezte”.

***

1989–90 telén Thatcher látító sajtóinterjúk sorozatát adta, amelyekben a német nacionalizmus újjáéledésére figyelmeztetett. „Miről szól az újraegyesítés? – tette fel a költői kérdést. – Egy nép, egy nemzet.” Aláhúzta a két világháborúra való hivatkozásokat a dokumentumokban, George Bush-nál és François Mitterrand-nál pedig megrökönyödést váltott ki, amikor világháborús térképeket szedett elő a kézitáskájából. Az 1938-as müncheni egyezményről szóló újságkivágás hátuljára egy beszéddel kapcsolatos feljegyzések voltak írva: ez talán utalás volt arra, hogy mit kért ki a levéltárból. Charles Powell nem tett túl sokat Thatcher viselkedésének mérséklésére. Ahogy 1990 februárjában írta neki: „45 év óta Németország először került előtérbe... Higgadt és óvatos diplomácia évtizedei után... övék az irányítás és Kohl van kormányruznál. Nem lehet nem érezni a boldog felszabadultságot... Elérkezett a németek ideje: kezükbe veszik sorsukat.” Powell állt a középpontjában a korszak egyik legtöbb kárt okozó eseményének: az 1990 márciusában megrendezett chequersi

szemináriumnak. Thatcher történészek egy csoportját – köztük Gordon Craiget, Hugh Trevor-Ropert, Norman Stone-t és Timothy Garton Ash-t – hívta meg, hogy vitázzanak Németországról, Powell pedig hajmeresztő összefoglalót készített a megbeszélésekről. A német „nemzeti jellegről” készült beszámoló tele volt olyan szavakkal, mint félelem, agresszivitás, önérvényesítés, megfélemlítés és „egotizmus”, a sértések valóságos ábécéjében. Még mindig maradtak megválaszolendő kérdések azzal kapcsolatban, hogy „egy kulturált és művelt nemzet miként engedhette meg, hogy a barbárságig kimossák az agyát”; és a „módot illetően, ahogy a németek könyöküket jelenleg használják... amely arra utalt, hogy sok mindenben még mindig nem történt változás”. A dokumentum kiszivárgott az *Independent*hez, felháborodást váltva ki Bonnban és megdöbbenést okozva más fővárosokban.

A világ vezető politikusainak egy része magánemberként osztotta Thatcher nézeteit. Mitterrand, aki hadifogoly volt 1940 és 1941 között, tartott attól, hogy az egyesítés „azokká a »rossz« németekké változtatja a németeket, mint akik akkor voltak”. A különbség a válaszadás mikéntjében volt köztük. Mitterrand azt mondta Thatchernek, hogy „ostobaság lenne ellenezni az újraegyesítést... Egyikünk sem fog hadat üzeni Németországnak. Továbbá, Gorbacsov sem, nyilatkozatai alapján ítélve... Mindent összevéve nem tudták megakadályozni az újraegyesítést.” Mitterrand, ahelyett, hogy útját állta volna az elkerülhetetlennek, arra jutott, hogy Franciaországnak arra kell törekednie, hogy úgy alakítsa az újraegyesítést, ahogy az az érdekeit szolgálja. Ezt a megközelítést vallotta az angol külügyminisztérium is, de Thatcher ezt túl borúlátónak vélte. Ahogy Powell fogalmazott, [Thatcher] „nem egyezett bele szükségképpen abba, hogy nincs mit tenni... Arra gondolt, hogy több beleszólásunk van a német újraegyesítésbe, mint azt Mitterrand elnök hiszi.” Ez súlyos tévedésnek bizonyult. Mitterrand azt gondolta, hogy Németország kordában tartásának legjobb módja, ha egy integráltabb Európán belül kötik meg a kezét. Thatcher ezzel nem értett

egyedül. „A problémát nem fogja megoldani az [Európai Közösség] megerősítése. Akkor Németország törekvései válnának meghatározó és aktív tényezővé.” „Ha még szorosabban kötődnének Németországhoz”, akkor Nagy-Britannia és Franciaország „még inkább a hatása alá kerülne”. Az Európai Közösség „válhat Németország új birodalmává”, figyelmeztette Thatcher Bush elnököt.

Ezen a ponton Thatcher nem volt nyíltan Európa-ellenes. Kormányja volt az egyik mozgatórugója az egységes piacnak, amelyet az, mint „európai szintű thatcherizmust” üdvözölt. Még az 1988-as elhíresült bruges-i beszédben is ragaszkodott hozzá, hogy „Nagy-Britannia nem álmodik valamiféle hangulatos, elszigetelt létezésről az Európai Közösség peremén. Sorsunk Európában van.” Thatcher ugyanakkor hevesen ellenezte a föderalizmust, és az az elképzelés, hogy az egyesülés egy föderalizáltabb, németek által uralt Európát eredményezhet, egy másik ok volt arra, hogy a lehető leghosszabb ideig késleltesse. Ahogy 1989–90 telén felgyorsultak az események Németországban, Thatcher két fő stratégiához folyamodott. Először is, próbálta a lehető legtávolabbi jövőbe tolni az egyesítésről szóló tárgyalásokat. A fal megnyitását követő napon egyszerűen nem vett tudomást az egyesítésről szóló kérdésekről. Még amikor megkérdezték is, hogy „vajon ezzel az elképzeléssel együtt tudna-e élni élete folyamán”, azt válaszolta: „Túlzottan előresiet”. „Túl sok az eufória” és „túl sok a német újraegyesítésből” – mondta Bushnak. Amikor a folyamat lassítására irányuló diplomáciai kísérlete kudarcba fulladt, Thatcher egy másik taktikához folyamodott: olyan hatalmi egységet akart létrehozni Európában, amely képes visszatartani Németországot. Ez a Szovjetunió szerepének az újragondolását jelentette. Powell szavaival élve: „Nem szabad elfeledkeznünk róla – bár nem mondhatjuk ki –, hogy egy nap talán szükségünk lehet a Szovjetunióra, hogy ellensúlyozzon egy egyesült Németországot.” Thatcher ugyanezt fejtette ki Bushnak egy telefonbeszélgetésben. Németország, emlékeztette rá, „olyan országokkal van körbevéve,

amelyeket a huszadik században megtámadott vagy elfoglalt”. Az egyesített Németország mellett „egyedül a Szovjetunió tudja biztosítani az egységet a politikai felállásban”. Busht azonban annyira felháborította ez a beszélgetés, hogy ki kellett mennie sétálni, hogy megnyugodjon. Az elnök, figyelmeztették Thatchert egy memorandumban, „nem tudta felfogni, miként gondolhat Ön az oroszokra mint Németország elleni lehetséges szövetségesekre”. Thatcher mindössze annyit írt a margóra, hogy „1941–45”, ami sokat elárul abból a gondolkodásvilágból, amely akkoriban jellemezte.

Néha Thatcher jobban aggódott az orosz befolyás érvényesítése miatt, mint a Kreml. Törekvései „nem találtak túl nagy támogatásra” Gorbacsovnál, panaszkodott 1990 júniusában, és memoárjában kritikával illette az orosz elnököt azért, mert túl alacsonyan szabta meg az egyesítés árát. Amikor Thatcher a Varsói Szerződés fenntartásáról beszélt, nem pusztán Gorbacsov helyzetét viselte a szívén; megpróbált ellensúlyt tartani a jövőbeni német hatalommal szemben. Mindazonáltal törekvései három akadályba ütköztek. Először is, a hidegháború alatt a brit kormány ismételt támogatata az egyesülés alapelvét. Thatcher maga adott ki 1984-ben egy közös nyilatkozatot Kohl-lal, amelyben az állt, hogy „nehéz lesz a valóságos és állandó stabilitás elérése, ameddig a német nemzet akarata ellenére meg van osztva. Lehet, hogy nem vette komolyan ezeket a kötelezettségvállalásokat, de képmutatás vádjá nélkül nehéz volt visszavonni őket. A második akadály az volt, hogy míg Thatcher tisztán látta a változás veszélyeit, kevésbé volt érzékeny a késedelem okozta kockázatokra. 1990 elejére kezelhetlenné vált a helyzet az NDK-ban. A gazdaság közel állt az összeomláshoz, a Nyugat felé irányuló kivándorlás fenntarthatatlan szintet ért el: csaknem 344 000 ember távozott a határok megnyitása óta. A keletnémet parlament szabad választásait előre kellett hozni, attól tartva, hogy időközben összeomolhat az állam. Minél bizonytalanabbá vált a helyzet, annál nagyobb volt a veszélye egy összeütközésnek a szovjet csapatokkal. Felgyorsult az egyesülés üteme,

nem azért, mert Kohl volt „a kormányruánál”, hanem a Kelet-Németországban kibontakozó események miatt. Harmadrészt Thatcher túlértékelte Nagy-Britannia képességét a történések befolyásolására, miközben alulértékelte azt a mértéket, amellyel saját retorikája lerontotta ezt a hatást. A brit nagykövet figyelmeztette, hogy Bonnban az Egyesült Királyságot érzik a „legkevésbé pozitívnak a három nyugati szövetséges közül [az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és az Egyesült Királyság] és a legkevésbé fontosnak”.

Diplomaták számoltak be arról, hogy Bushnak nem tetszettek „a miniszterelnöknek a németekre vonatkozó elutasító hivatkozásai” és hogy az egyesítéshez való negatív hozzáállás „csökkenteni fogja... abbéli képességünket... hogy befolyásoljuk az amerikaiakat”. Ennek eredményeként Nagy-Britannia nemcsak ellenségesnek tűnt, ha az egyesítésről volt szó, hanem tehetetlennek is. Amikor 1990 októberében elindult az egyesítés folyamata, Bush és Mitterand személyes gratuláló üzeneteket forgattak. Thatcher nem tette ezt. A berlini évfordulós ünnepekre sem ment el tíz évvel később. Ha így tett volna, „kellemetlenül” érezte volna magát – írta. Nem tudott „akkor sem és most sem úgy tekinteni Németországra, mint csupán egyre a többi ország közül”. Amint az a brit politikában oly gyakran előfordul, Thatcher úgy döntött, hogy más országokat okol saját diplomáciai kudarcaiért. James Baker amerikai külügyminiszter „gyengekezű”, Gorbacsov „ingadozó”, Mitterrand pedig „rossz döntést hozott Franciaország ügyében”. Az igazság azonban az volt, hogy a saját stratégiája vallott minden lépésnél kudarcot. Nem sikerült megakadályoznia vagy lassítania az egyesülést; nem kapott érdemi engedményeket cserébe; és a német hatalomtól való fébiája miatt Nagy-Britannia csalódottnak és elhanyagolhatónak tűnt. Azáltal, hogy Thatcher rosszul kezelte az egyesülés kérdését, csak fokozódtak támogatóinak balsejtelmei ítéloképességét illetően. A *Daily Mail* szerint Thatchert „megbénítja a múlttól való félelem”. Thatcher mindig is harcias vezetőként tekintett magára, aki há-

borút indított a sztrájkok, a szocialisták és a Szovjetunió ellen. Ez sikeres volt az 1980-as évek támadóbb jellegű politikájában; de 1990-re egyre nagyobb riadalmat váltott ki, hogy állandóan farkast kiáltott. Amikor Thatcher kampánycsapata újra összeült az 1989-es vezetői megmérettetés után, erős szavakat használva számoltak be az alsóház hátsó soraiban ülő [kormányzati tisztség nélküli] képviselők véleményéről: „[Thatcher] nagyszerű volt a nyolcvanas években, de ez a kilencvenes évekről már nem mondható el.”

***

Ugyanakkor a konzervativizmus békés hanglelője 1990-ben már nem tudott fennmaradni. A német egyesülés felgyorsította az európai monetáris és politikai unió felé vezető mozgást, tápot adva a konzervatív toryk-nak a föderalizmus és a brit szuverenitás elvesztése miatti aggodalomra. A hidegháború vége azt is lehetővé tette, hogy az Európai Unió keletre terjeszkedjen, megváltoztatva a bevándorlásról szóló vitát; és ahogy alábbhagyott a szovjet fenyegetés, néhányan a jobboldalon már nem annyira a kommunizmus elleni védőbástyaként szemlélték Európát, mint inkább a német befolyás hajtómotorjaként. Ennek eredményeként felgyorsult a modern kori brit politika egyik nagyszabású változása: a konzervatív párt átalakulása egy európai pártból az euroszeptizmus pártjává. A hidegháború vége egy korszakot zárt le a brit történelemben is, nem csak Kelet-Európában. 1990 májusában Margaret Thatcher azt mondta pártja tagjainak: „Ahogy a szocializmus végnapjait éli egész Európában, úgy lesz ez Nagy-Britanniában is. És a holnap, akárcsak a ma, a miénk lesz.” Ehelyett ő maga esett áldozatul a hidegháborús világ elmúlásának. 1990. november 20-án, a miniszterelnökségének véget vető vezetői választás napján, Thatcher Párizsban volt, és a hidegháborút lezáró szerződéseket írta alá. Talán nem is lehetett volna méltóbb befejezése a történetnek: ahogy a kommunizmus összeomlott Kelet-Európában, úgy ereszkedett le a vasfüggöny a Nyugat Vasladyjére Nagy-Britanniában.

(*New Statesman*)